

Forfatter: Holberg, Ludvig

Titel: Epistola 17

Citation: Holberg, Ludvig: "Epistola 17", i Holberg, Ludvig: *Værker i tolv bind 1: Natur- og folkeret*, udg. af F. J. Billeskov Jansen, Rosenkilde og Bagger, 1969-1971, s. 33. Onlineudgave fra Arkiv for Dansk Litteratur: <https://tekster.kb.dk/text/adl-texts-holb11val-shoot-workid56224.pdf> (tilgået 21. april 2021)

Anvendt udgave: Værker i tolv bind 1: Natur- og folkeret



EPISTOLA XVII.

Til **

⌘ Jeg seer af dit Svar paa min seeneste Skrivelse af 22. Octobr., at du foregiver, dig ikke ret at have kunnet fatte min Thesin om den arvelige Synd, og at du derfor maa suspendere dit Judicium, indtil jeg giver mine Tanker tydeligere tilkiende. Du haver denne Gang alleene bemøyet dig med at give Betænkning over en anden Lærdom, som jeg løsligen anfører i mit Brev, men som jeg omstændigere haver omtalt udi det 84. Stykke af mine moralske Tanker, og holder for, det at være noget anstødeligt, hvad jeg mælder om Naturens Lys, under hvilket jeg synes ligesom at ville have Revelationen subordineret. De, som af mine Skrifter udtrekke saadan Lærdom, have aldrig læset dem med tilbørlig Agtsomhed. Thi jeg gaaer en Middel-Vey imellem Mæhriske Brødre og Naturalister, imellem dem der gandske forkaste Fornuften, og dem der ofre for megen Røgelse paa dens Altar. Der ere nu omstunder tvende tallrige Secter, hvilke begge føre lige skadelig Lærdom, efterdi de begge henfalde til fordervelige Extremiteter. De første dømme Fornuften reent til Landflygtighed, foregivende, at den tiener til intet uden at forlede Mennesker, og at bringe dem i fordømmelige Vildfarelser: De betiene sig til deres Meenings Bestyrkelse af visse Skriftens Steder, som kalde Verdens Viisdom forfængelig, og som byder os til at tage Fornuften fangen under Troens Lydighed; hvilke de saaledes synes at forklare, at et Menneske i Religions Sager bør reent sige sig fra Forstanden, da dog GUD byder os at randsage, for at udvælge det Beste, og til den Ende 34 haver givet os en fornuftig Siæl, hvorved vi ere distingverede blant alle andre Creature. Forstanden bør vel lærvilligen underkaste sig det aabenbarede Ord; men hvis nogen foregiver, at man saaledes bør fange Fornuften under Troens Lydighed, at man gandske til Side setter Naturens Lys, saa lærer han derved, at man maa forkaste Troen selv, saasom det er umueligt at troe uden Fornuftens Hielp: Thi det er ikke uden ved Forstandens Brug, at jeg kand forsikkre mig om de aabenbarede Sandheder, og Fornuften er aldrig lydig, hvis den selv ikke dømmer, sig at være pligtig til Lydighed. Herudover siger en vis Autor (Essay de rentendement) at hvo som skiller sig ved Fornuften, for at give Plads til Revelationen, udslukker begge Lys paa eengang, og ligesom tillukker Øyene, for desbedre ved Middel af et Telescopio at kunde imodtage Lyset af en Stjerne, som han ved Øyenes Hielp ikke kand see alleene. Det er ikke at beskrive, hvor meget Ondt saadan Lærdom haver til Veye bragt; thi, endskiønt nogle udi en redelig Intention have fattet dette Principium, saasom de holde Fornuften for at være bedragelig, og meene, at jo meere vanskelig og ubegribelig en Ting er at troe, jo større er den Troendes Merite; ja at det er en ret Christens Kiende-Mærke at bevæbne sig mod Fornuften, og at arbejde paa at holde den bestandigen udi Lænker: Saa findes derimod andre, som udi ond Intention føre samme Lærdom, og betiene sig af de førstes Principio, for at underminere Religionen, og at betage den all dens Herlighed. Ingen udi vor Tiid haver vidst bedre at føre sig saadant til Nytte, end Monsr. Bayle; hvilken haver søgt at vise Skriftens Stridighed mod Fornuften og de almindelige Sandser: Og, naar han af nogle Geistlige for saadan Dristighed er bleven anfegtet, haver han søgt at bestride dem med deres egne Sværd, og bøder for sig med deres eget Skiold, som de have givet ham udi Hænderne; thi det maatte stedse heede, at hans Theses sigtede alleene til at ydmyge Fornuften, og at en Troendes Merite bestod i at fæste Troe til Revelationen; endskiønt den strider

35 mod Fornuften og de almindelige Sandser. Dette var hans Hoved-Skandse, hvorudi han med Sikkerhed meenede at kunde holde Stand imod sine Fiender; og kand man sige, han derudi haver succederet mod alle de Theologi, som saa hæftigen recommendere en blind Troe og Fornuftens Fængsel; thi han bruger samme Talemaader, som de betiene sig af, skiønt han deraf trekker andre Conseqvencer, søgende, at sette den Christne Religion udi Classe med andre falske Religioner, som alleene forsvares med Myndighed, og ikke med fornuftige Argumenter. Det er udi samme Forsæt en Engelsk Skribent nyeligen haver ladet komme for Lyset et Skrift under den Titel: Christianity not founded on arguments. Det er: *Den Christelige Troe ikke grundet paa Beviisligheder*. Autor stiller sig an ligesom Monsr. Bayle, at hans Sigte derved alleene er at humiliere Fornuften, og at vise, at Troen alleene er en GUDs Gave, som ved Studeringer og Randsagning ikke kand erhverves: Men ingen tvivler om, at han jo er en Naturalist, og Skriftet derfor kand ansees som det forgiftigste, der nogen Tiid er kommen for Lyset. Han synes at kalde Troen en hæftig Siælens Bevægelse, hvilken ligesom med Magt tvinger den Troende at antage Religionen. Han siger, at, hvis Troen erhvervedes ved Studeringer og Randsagning, saa var det u-rimeligt at sette Belønninger for at have erhvervet en Troe, som de Troendes egen Fornuft ikke haver tilladt dem at forkaste: Videre, saasom Troen ved Randsagning ikke erholdes paa eengang, saa spørger han, hvad man skal dømme om dem, som ere udi deres Lære-Aar, eller om Børn og visse Mennesker, som ikke have Evne til at randsage. Han foregiver, at de eenfoldigste Mennesker ere de beste Christne, og at Vankundighed er en Moder til Devotion etc. Adskillige have foretaget sig at igiendrive dette Skrift, skiønt det er ikke Umagen værd, efterdi det indeholder intet uden pure Ironier, og at Autor ikke haver meent, hvad han siger, men alleene haver sigtet til at svække den Hellige Skrift og GUDs aabenbarede Ord, hvorom man ved den sunde For- 36 nuft og ved Randsagning ingen Kundskab, efter hans Sigelse, kand erhverve, og at derfor blinde Mennesker og Ignoranter ere de rette Troende. Hvis vore

Missionarier vilde betiene sig af saadanne Prædikener, vilde de slet ingen Proselyter gjøre; thi Catechisationen blev denne: *Vi ere hidkomne for at overtale eder til at antage en Religion, som strider mod Fornuften*. Det er let at slutte hvad Virkning saadant et Exordium vilde have. En anden slags Sect, befatter de Mennesker, hvilke aldeles intet ville troe, som er over Fornuften, og saaledes henfalde til et andet Extremum, som er ligesaa forderveligt, som det foromtalte: Thi, saasom de første udi aandelige Ting gjøre Mennesker til Machiner, saa gjøre disse dem til Væsener, der ere berettigede til at kige ind udi alle guddommelige Hemmeligheder, at tilholde Skaberen at give Raisons til sin Lærdom, og bevise den med mathematiske Argumenter. Enhver maa tilstaae, at i saa Maade er fornødent at tage en Middel-Vey, for ikke at henfalde enten til Brutalitet eller til Hovmod, og at gjøre Mennesker enten til mindre eller til meere, end de virkeligen ere, enten til Dyr eller til GUDs Collegæ og Assessores. Man maa derfor gjøre Forskiæl imellem Ting, som ere over Fornuften, og imellem dem, som ere imod de menneskelige almindelige Sandser. De første ere aandelige: De sidste legemlige. Aandelige aabenbarede Ting, som gaae over Fornuften, maa vi troe, omendskiønt vi dem ikke begribe; thi saadanne Ting stride ikke mod vore Sandser, men vise alleene, at menneskelig Fornuft haver sine Grændser, og, saasom vi derom ikke kand sige, hvad Ret eller U-ret, hvad rimeligt eller u-rimeligt er, saa maa vi blindt troe, hvad os befalet er at troe. Af saadan Beskaffenhed ere de Lærdomme om den hellig Trefoldighed, om Christi Manddoms Paatagelse, om det guddommelige Væsen, om Aander og Siæle etc. Saadanne Ting ere uden for de menneskelige Sandseres Sphæra, efterdi de ere aandelige, og Sandserne legemlige: Hvorudover, hvad som derom læres, ikke bør imodsiges, men af os med Lydighed og Ydmyghed 37 antages, i Betragtning, at vi ere Mennesker, hvis Forstand Skaberen haver indskrænket saaledes, at vi skal see aandelige Ting, alleene for at admirere, men ikke for at begribe dem. Og kand et Menneske ligesaa lidet besværges sig derover, som efterdi GUD ikke haver givet det Vinger til at flyve, Øyen til at see Solegran eller Atomos, og Øren til at høre, hvad som tales udi andre Planeter. Thi en saadan Expostulation er ligesom en vil sige, hvi er jeg ikke meere end et Menneske? hvilket er en Hovmod og Rebellion mod Skaberen, og af samme Natur, som naar en Undersaat vil sige, hvi er jeg ikke Konge. Anderledes er det, naar der handles om legemlige Ting, som løbe ind udi Sandserne, hvorom at dømme vi ikke alleene have Evne, men vi ere ogsaa befalede af GUD at betiene os af vore Sandser, for at skille det Onde fra det Gode, for at udlede Sandhed og forkaste Løgn. Hvoraf sees, at vore Sandser i deslige Ting ere ikke allene berettigede til at være Dommere, men at vi ogsaa synde ved at negte dem Jurisdiction. GUD kunde ellers ikke dømme de groveste Vildfarelser, og Creaturene kunde gaae i Rette med deres Skaber, undskyldende deres Vantro og Overtroe og alle deres Gierninger med Sandsernes Bedragelighed; de kunde sige: *Vi have seet, vi have hørt, vi have smaget, men som Sandserne ere ikke uden pure Illusioner og Koglerier, have vi ikke kunnet rette os derefter; Thi, endskiønt vi see og høre, ere vi dog dumme og blinde. Vi høre de kraftigste Beviisligheder; men vi kand ikke forlade os paa Hørelsen: Vi see Miracler og Jærtegn, men vi kand ikke troe vore Øyen*. Men saadan Acatalepsie eller Pyrrhonismus vil ikke undskyldes; thi GUD selv siger: *I have seet og hørt, og ville dog ikke troe; og derved udtrykkeligen giver tilkiende, at vi ikke alleene kand, men endog at vi bør bruge Sandserne, som Midler til at udlede Sandhed og at forkaste Løgn, ja intet at troe, som strider imod notions communes, efterdi alting derved gjøres til Koglerie, og ingen Troe kand have Sted paa Jorden*. Man kalder de Ting stridige, som ikke kand subsistere sammen, saasom 38 en Quadrats-Circul, og et Bierg uden Dal. Naar vi selv kalde dem incompatible, tilstaae vi jo, at de ikke kand være til. At beraabe sig herudi paa GUDs Almagt, er daarligt; thi det er ligesom man vil sige, at GUD kand gjøre, at en Ting er til og ikke er til paa een Gang. Naar vi troe Ting, som ere lige imod hinanden, saa baade troe vi og ikke troe vi tillige. Hvo som siger sig at troe, at en Circul er Quadrats, giver dermed tilkiende, at han troer og ikke troer, hvad han siger: Thi den, som siger en Circul, nægter at den er Quadrats; og den, som siger en Quadrats, negter, at det er en Circul. Heraf sees da, at de vildfare, som have stødet sig over, hvad jeg i mine Skrifter haver anført om Sandserne, nemlig, at vi udi alt, som incurrere i de samme, maa bruge dem til Dommere, og forkaste alt hvad som strider derimod. Saaledes, om nogen siger, at Ild er Vand, at Brød er Kiød, etc. bør vi ikke troe det; thi det er at negte sin egen og alle andre Menneskers Smag, Syn og Følelse, og at gjøre sig latterlig og uværdig til Societet med andre Mennesker. Det er paa saadan Grundvold de Evangeliske saavel som Reformerede forkaste Transsubstantiationen, efterdi de see, smage, føle og lugte, det at være Brød, som de Roman-Catholske foregive at være Kiød. Regelen herved maa være denne: Vi maa troe alt hvad Fornuften siger; men, naar en Talemaade forekommer, som efter Bogstaven ikke kand forstaaes, med mindre vi skulde fornegte vore egne Sandser, maa vi vige fra Bogstaven, og gjøre andre Forklaringer derover. Anderledes er det beskaffet med aandelige Ting, som gaae over Fornuften, hvilke vi maa troe, endskiønt vi dem ikke begribe: Saaledes, naar for Exempel Skriften byder os at troe den Hellige Trefoldighed, da, endskiønt vi ikke kand begribe, hvorledes Een kand være Tree og Tree Een, ere vi dog ikke berettigede til at disputere derimod, efterdi det er en aandelig Lærdom, som ingen Rapport haver med legemlige Sandser; thi herudi og i andre deslige Ting kand vi ikke sige, at vi see og kiende det anderledes at være, men alleene, at det er en Hemmelighed, som vi ikke kand

39 begribe, og et non plus ultra for den menneskelige Forstand. Med alle de Bevægelser og Eftergrandskninger, som ere giorte, have vi end ingen Kundskab om vor egen Siæl, men troe, at det er et distinct Væsen fra Legemet, og det uden at renoncere paa vore Sandser; efterdi den Lærdom, som os er given om Siælen, ikke strider mod notions communes, men alleene er skiult for Fornuften. Hvis vi kunde see og føle Siælen med Hænder og med legemlige Øyen, og dog visse Lærere vilde byde os at troe, at den

havde en Figure og Skikkelse, som var lige imod vort Syn og Følelse, vare vi berettigede til at disputere derimod, og at beraabe os paa de almindelige Sandser; men, saasom Siælene ere aandelige, og consequenter usynlige, maa vi troe, hvad som os derom er aabenbaret: Thi vi hverken have eller kand have Indvendinger derimod, saasom vi her ikke kand appellere til Sandserne, under hvis Foro og Jurisdiction aandelige og usynlige Ting ikke staae. Saadan er min Meening herom: Anderledes haver jeg ikke skrevet; thi jeg haver udtrykkeligen exciperet mysteria. Og, naar man saaledes forklarer sig, haaber jeg, at en ærlig Kietter kand forvandles til en Orthodox. Jeg forbliver etc.